

Aleksandra Slatinšek-Mlakar

Novejša spoznanja o razvoju otrokove risbe

Kratki znanstveni članek

UDK: 373.3.016:74

POVZETEK

V prispevku prikazujemo rezultate raziskave z naslovom *Otrok pri igri*, katere namen je bil ugotavljanje razlik pri risanju med učenci v starosti od 6 do 9 let. Zanimalo nas je, koliko oseb ter katere igrače oz. igre se pojavljajo v otroški risbi z naslovom »Otrok pri igri« glede na spol ter ali obstajajo razlike med različno starimi učenci glede na število oseb in igrač oz. iger v otroški risbi. V raziskavo je bilo vključenih 174 slovenskih učencev od 1. do 4. razreda osnovne šole 103 dečki in 71 deklic. Raziskovali smo na podlagi dosedanjih dejstev glede poznavanja razvojnih zakonitosti oz. stopenj razvoja otrokovega risanja, razvojnih procesov pri likovnem izražanju otrok starih od 6 do 9 let ter različnih vplivov na odraz otrokove risbe. Dobljeni rezultati raziskave potrjujejo že znana dejstva o razvoju otrokove risbe, ki so opisana v teoretičnem delu naloge. Na podlagi spoznanj o razvoju otroške risbe in v povezavi z nalogami likovne vzgoje od prvega do četrtega razreda osnovne šole, ki so navedena v teoretičnem delu naloge, lahko interpretiramo nastale razlike med spoloma in razlike med različno starimi učenci. Ugotovili smo, da je vidna spolno-stereotipna razlika v izbiri najljubše igrače. Pri izbiri igrač obstajajo razlike pogojene s starostjo otrok, vendar ne na nivoju statistične značilnosti. Potrebno pa je poudariti ugotovitve avtorjev Marjanovič Umek in Lešnik Musek (2001), da otroško risanje, ne glede nato, o kateri stopnji govorimo, ni togo povezano samo s starostno stopnjo, pač pa gre za preplet zaznavanja, gibanja, mišljenja in otrokovih lastnih interesov ter motivacije.

Ključne besede: otroška risba, razvojne zakonitosti otroške risbe, starostne stopnje, spolno-stereotipne razlike

Recent findings about the development of children's drawings

ABSTRACT

In this article we present the results of a research called 'A child at play'. The purpose of this research was to find out what the differences are among pupils who are aged between 6 and 9. We were interested in the differences in the number of people and toys or games that were depicted in the drawings among pupils of different ages. There were 174 Slovene pupils from the 1st to 4th grades of primary school included in the research, namely 103 boys and 71 girls. We conducted the research on the basis of previously known facts about developmental rules, meaning the levels of development in a children's drawings, the developmental process in artistic expression of children between the ages of 6 and 9, and the different

influences on the reflection of a child's drawing. The results obtained in the research have confirmed previously known facts about the development of childrens' drawings, which are described in the theoretical part of the paper. According to our findings on the development of childrens' drawings and in relation to the tasks of art education in the first four grades of primary school (stated in the theoretical part) we were able to interpret the differences according to the gender and age of the pupils. We found out that gender-stereotypical differences in the choice of a favourite toy is apparent. There is a difference in the choice of a toy, which is conditioned by the childrens' age, but not on the level of statistical characteristics. However, it is important to emphasize the findings of the authors Marjanovič Umek in Lešnik Musek (2001), who wrote that childrens' drawings, regardless of the level, are not connected to the age-level but to the mixing of perception, motion, thinking and the child's own interests and motivation.

Key words: childrens' drawings, developmental rules of childrens' drawings, age levels, gender-stereotypical differences

Uvod

Likovno izražanje mlajših otrok nastopa v vlogi otrokovega kognitivnega razvoja in predstavlja pripomoček, s katerim otrok spoznava, raziskuje in si razlaga svet okoli sebe. Medtem, ko odrasli lahko na najrazličnejše načine manipuliramo s stvarnostjo, ki nas obdaja, otrok nima teh možnosti in izkušenj, da bi prišel do informacij. Zato na veliko raziskuje svet okoli sebe z gibanjem in ostalimi čuti, obenem pa riše. Riše hiše, skozi katere se vidi, dimnike iz katerih se kadi, ne glede na letni čas, drevesa, predmete, figure v čudnih pozah (Vrlič, 2001).

S pomočjo risanja otrok izraža svoja zavedna in nezavedna vedenja, stiske in strese, želje in potrebe, zlasti pa nerešene čustvene konflikte (Pogačnik – Toličič, 1986).

Otrokov razvoj je stalen in dinamičen proces, ki vključuje spremembe v biološkem, socialnem, spoznavnem in čustvenem vedenju, ki dozorevajo pod vplivom konstantnih izkušenj in učenja. Otrok gre v svojem razvoju skozi razvojne faze. Okrog njega se venomer nekaj dogaja. Tu so najrazličnejši predmeti, pojavi in ljudje, ki jih spoznava. To dogajanje poteka zunaj, otrok pa vse to dogajanje zaznava, o njem razmišlja, skuša nanj vplivati, sočustvuje, želi nekaj. To pa pomeni njegovo notranje čustveno dogajanje. Odraslega notranjega dogajanja najdemo mnogokrat v otrokovih risbah. Izraža se spontano, vedno riše tisto stvarnost, ki jo zaznava v okolici, pri čemer pa sledi razvojnim fazam likovnega izražanja (Musek in Pečjak, 2001).

Nekatere splošne značilnosti razvoja otroka v mlajšem obdobju so tesno povezane z razvojem likovnega izražanja, ki se jih moramo zavedati in jih upoštevati. S psihološkega vidika govorimo o značilnostih razvoja, ki potekajo vedno po nekih konstantnih zakonitostih, razvojnem zaporedju, oz. modelu (Vrlič, 2001).

Novejša spoznanja o razvoju otrokove risbe se nanašajo na razvojne faze likovnega izražanja, posebnosti v otrokovih risbah (oblikovanje prostora, risanje človeške figure in uporaba barv) ter različni vplivi na odraz otrokove risbe v obdobju otrokovega vstopa v šolo in v obdobju od 1. do 4. razreda osnovne šole (starostne stopnje, motivacijski dejavniki in medsebojni odnosi v razredu) (Vrlič, 2001).

Otroške risbe so s starostjo otrok vse bolj proporcionalne, realistične in vključujejo vse večje število elementov in detajlov. Ob tem pa je potrebno poudariti, da analize risb različno starih otrok kažejo na določene razvojne značilnosti, ki opredeljujejo različne razvojne stopnje v otrokovem likovnem izražanju (Marjanovič Umek in Lešnik Musek, 2001; povz. po Thomas in Silk, 1990, str. 86).

Starostne stopnje otrok kot odraz učenčeve risbe

Ko otrok prestopi prag osnovne šole, prehaja iz simbolične v realistično fazo risanja. Ker je likovno izražanje v neki starosti eden najbolj naravnih, običajnih načinov izražanja, lahko učitelj, skladno s poznavanje likovno-razvojnih faz, na originalen in nevsiljiv način vzpostavi odnos z učenci, hkrati pa dobi vpogled v nekatere značilnosti učencev. Likovni izdelek lahko pokaže učenčevo motorično zrelost, emocionalno doživljanje, zaznavanje, mišljenje, spomin in fantazijo. Likovni izdelek je torej lahko sredstvo za razsvetljevanje razvoja osebnosti, izražanje otrokovih želja in potreb. V začetnih fazah likovnega razvoja ugotavljamo skladnost likovnega razvoja z vizualnim, v etapi od sedem do deset let, ko otrok vstopi v šolo, pa pride do razdvajanja kognitivnega in vizualnega razvoja. To je čas vizualnega realizma, ko učenci opuščajo intuitivno pridobljene pojme. V naslednji etapi, starosti enajst do trinajst let, začno učenci ustvarjati na temelju trdnih, jasno preišljenih kriterijev, pridobljenih vizualno in z abstrakcijo. To je čas upodobitev. Spontanega likovnega izražanja je manj, učenci preidejo k reševanju likovnega problema z materialnim, perceptivnim pristopom (namerno likovno izražanje). Uživajo v preslikavanju, iščejo najbližje podobe svetu, ki nas obdaja.

Od trinajstega do petnajstega leta pa učenci vse, kar zaznavajo, strukturirajo z miselnimi, vidno predstavljenimi procesi. V tem času pa že obstaja nevarnost, da se izneverijo naravnemu toku likovnega izražanja in da duhovna predelava obtiči v imitaciji ali kopiranju videza narave. V tem obdobju pubertete končno zatone otroški način izražanja, otrok vstopi v pravo likovno mišljenje, obvladuje empirični vidni svet, ki ga razume na praktičen način (Tacol, 1999).

Okrog sedmega leta je otrok že sposoben razumeti navodila odraslih. Dovolj razvit ima občutek za bolj realno izražanje svojih lastnih misli v likovnih izdelkih, v katerih uporablja vse več likovnih izrazov, sredstev in shem. V tej fazi vse bolj razmišlja o svoji risbi, njeni točnosti in pri tem še vedno uživa v igri in je sproščen. Učitelj mora biti previden, da nikdar ne primerja otrokovih risb z risbami drugih otrok ali daje možnost kopiranja. Vse bolj se pri učencih razvija oblikovanje figur, prikazovanje gibanja, velikostni odnosi, prikaz prostora, ki poteka po razvojnih zakonitostih pri vseh otrocih. Vsaka risba pa predstavlja različen način gledanja, odraža drugačno mišljenje in ima drugačen cilj (Tanay, 1988).

Otroci v prvem razredu pri likovnem izražanju upodabljajo vse bolj zapletene oblike z vse več podrobnostmi, pri risanju uporabljajo različne črte nadzorovano in vedno bolj zavestno. Upodobljeno že delno povezujejo z vidnimi vtisi, čeprav vedenje o motivu še vedno prevladuje nad vidnimi vtisi. Pri upodabljanju oblik se pojavi obrisna risba. Čeprav je likovno komponiranje otrok še vedno spontano, opazamo v tem obdobju bogate in raznolike kompozicijske rešitve, razgibane likovne ritme, v likovnem delu pa že zaznamo zadani likovni problem. Pogost pojav v tem obdobju je rentgenska slika, pri upodabljanju prostora se lahko tu in tam pojavljajo prekrivanje, izrez in pogledi iz različnih smeri na določen predmet. Upodabljanje človeške figure postaja vedno bolj razgibano, pojavi se profil, vedno bolj očitna je diferenciacija med motivi iste vrste. Likovno izražanje v tem obdobju otroci v celoti dojemajo kot igro, spontano, neomejevano, raziskovalno in nepredvidljivo (Duh in Vrlič, 2003).

Prehod otrok v drugi razred na likovnem področju približno sovпада s prehodom iz obdobja likovnega izražanja s sestavljenimi simboli v obdobje intelektualnega realizma. Več življenjskih izkušenj in razvoj motoričnih spretnosti, torej večja likovno-tehnična zrelost, otrokom omogočajo reševanje zahtevnejših likovnih problemov. Postopen prehod k abstraktnemu razmišljanju in postopno prilagajanje različnim situacijam otrokom omogočata, da ustvarjajo zanimiva in izvirna likovna dela. To obdobje zato imenujemo tudi zlato obdobje otrokovega likovnega ustvarjanja, ki se pogosto nadaljuje še v začetku druge triade (Duh in Vrlič, 2003).

Pojavljajo se individualne rešitve pri prikazovanju raznih objektov, človeških figur in drugega. Osnovne značilnosti tega obdobja so poleg kompleksnejšega prikaza gibanja in prostora tudi popolnejši prikaz različnih predmetov in njihovih medsebojnih odnosov. Za likovna dela je še vedno značilna transparentnost ali t.i. rentgenska risba. Ko otroci želijo prikazati dogodek, ki se dogaja v nekem časovnem obdobju, prikažejo akcijo in prikažejo več faz gibanja hkrati. V likovnih delih je še vedno pogosto čustveno sorazmerje, kar pomeni, da podrobnosti in velikostne odnose podrejajo čustvenemu razmerju. S tem otroci prikažejo pomembnost določenih človeških in živalskih figur. V želji po prikazovanju prostora učenci drugih in tretjih razredov najdejo različne likovne rešitve. Otroci tudi nakazujejo prostor, saj jim vsak višje narisani element predstavlja globino prostora. Po sedmem letu starosti se raznovrstnost in bogastvo črt, ki jih otroci pri risanju narišejo, naglo povečujeta. Bogastvu črt sledi vse večja raznolikost oblik. Razvoj otrok v tem obdobju je v glavnem očitnejši pri obravnavi raznih motivov kot v posebnosti njihove interpretacije. Zato je težje določeneje opredeliti likovni izraz te starosti, razen pri nakazovanju giba, prostora, pri prikazovanju odnosov med predmeti in figurami in v kompoziciji. Ustvarjalnost, tako splošna, kot likovna, v začetku tega obdobja rahlo stagnira, vendar se po osmem letu starosti naglo razvija. Najpogostejše stranpoti likovnega izražanja otrok v tem obdobju so radiranje in popravljanje črt (Duh in Vrlič, 2003).

Metodologija

V okviru empiričnega dela raziskave smo želeli proučiti razlike v otroški risbi z naslovom »Otrok pri igri« glede na otrokovo starost in spol.

Specifični cilji raziskovalnega dela so naslednji:

- ugotoviti, koliko oseb in igrač oz. iger se pojavlja v otroški risbi z naslovom »Otrok pri igri« glede na spol,
- ugotoviti, ali obstajajo razlike med različno starimi učenci glede na število oseb in igrač oz. iger v otroški risbi z naslovom »Otrok pri igri«.

V vzorec, na katerem smo izvajali raziskavo, je bilo vključenih 174 učencev od 1. do 4. razreda 9-letke na OŠ Prežihovega Voranca Ravne na Koroškem. Od tega je bilo 103 dečkov (59,2 %) in 71 deklic (40,8 %), kot je prikazano v tabeli 1.

Tabela 1: Število (*f*) in strukturni odstotek (*f*%) vključenih v raziskavo glede na spol

Spol	f	f %
Moški	103	59,2
Ženski	71	40,8
SKUPAJ	174	100

Tabela 2: Število (*f*) in strukturni odstotek (*f* %) vključenih v raziskavo glede na starost

Starost v letih	f	f %
6 let	40	23
7 let	38	21,9
8 let	54	31
9 let	42	24,1
SKUPAJ	174	100

Iz tabele 2 je razvidno, da je bilo med otroki, vključenimi v raziskavo 54 osemletnikov (31 %), 42 devetletnikov (24,1 %), 40 šestletnikov (23 %) in 38 sedemletnikov (21,9 %)

Podatke smo pridobili tako, da smo vsem učencem v vzorcu zastavili likovno nalogo z naslovom »Otrok pri igri«. Otrokom smo razdelili prazne bele liste (A4-format) in jim povedali, naj nanje narišejo sebe pri igri s svojo najljubšo igračo ali najljubšo igro s prijatelji.

Na prvo stran praznega lista so učenci narisali svoj izdelek, sebe, prijatelje z igračo oz. pri igri, ki jo imajo najraje. Na zadnjo stran pa pripisali podatke o spolu in starosti. Podatke smo obdelali s programom SPSS in sicer na nivoju deskriptivne

statistike (frekvenčne distribucije – tabelarni prikazi) in inferenčne statistike, kjer smo postavljene hipoteze preverjali z neparametričnim preizkusom (χ^2 -preizkus).

Rezultati in razprava

Rezultati, urejeni v tabelah, predstavljajo dva vsebinska sklopa.

1. Število oseb (figur) na risbi

Pri prvem vsebinskem sklopu smo ugotavljali, kakšna bo razlika v številu narisanih oseb (figur) na risbi glede na spol in starost. Število oseb, ki so jih učenci na risali je bilo opredeljeno z dvema možnostma (ena oz. več kot ena oseba na risbi), kar pomeni, da otrok nariše, kako se igra sam s svojo igračo oz. igro s prijatelji.

Tabela 3: Spol učencev in število oseb (figur)

		Število oseb		
		ena	več kot ena	skupaj
SPOL	Moški	44	59	103
	%	42,7	57,3	100,0
	Ženski	23	48	71
	%	32,4	67,6	100,0
	Skupaj	67	107	174
	%	38,5	61,5	100,0

$$\chi^2 = 1,892, g = 1, P = 0,169$$

Tabela 4: Starost učencev in število oseb (figur)

		Število oseb		
		ena	več kot ena	skupaj
STAROST	6 let	14	26	40
	%	35,0	65,0	100,0
	7 let	10	28	38
	%	26,3	73,7	100,0
	8 let	21	33	54
	%	38,9	61,1	100,0
	9 let	22	20	42
	%	52,4	47,6	100,0
	Skupaj	67	107	174
	%	38,5	61,5	100,0

$$\chi^2 = 6,010, g = 3, P = 0,111$$

Rezultati v 3 tabeli prikazujejo nekoliko višji odstotek narisanih figur na risbi pri deklicah, vendar na podlagi opravljenega χ^2 -preizkusa ta razlika ni statistično

pomembna. V tabeli 4 lahko vidimo, da največ oseb na risbi narišejo šest in sedem let stari otroci, da se odstotek z višanjem starosti niža. Opazimo lahko, da pri risanju oseb (figur) obstajajo razlike pogojene s starostjo, vendar ne na nivoju statistične značilnosti.

1. Izbira igrače

V drugem sklopu smo ugotavljali, kakšna bo razlika v izbiri igrače. Želeli smo ugotoviti s katerimi igračami se najraje igrajo deklice oz. dečki ter ali obstajajo spolno-stereotipne razlike med njimi. Zanimalo nas je, kako se starostno stopnjo otrok spreminja izbira igrač

Dobljeni rezultati v tabeli 5 kažejo, da se deklice največ igrajo s punčkami, dečki pa z vozili. Deklice izbirajo najraje še med igrami v naravi, plišastimi igračami in družabnimi igrami, v nobenem primeru niso izbrale vojakov in računalnika. Dečki pa v nobenem primeru niso izbrali punčke, radi pa se igrajo še žogo, družabne igre in vojake. Razlika med otroci, kakor kaže χ^2 -preizkus, je statistično značilna. Tabela 6 prikazuje izbiro igrač glede na starost otrok. Iz tabele 8 pa lahko razberemo, da šestletniki in sedemletniki predvsem izbirajo med punčkami, vozili in igrami v naravi, osemletniki in devetletniki pa so največkrat narisali žogo, vozila in igre v naravi. Zanimivo je, da se s starostjo znižuje odstotek izbire punčke kot igrače, odstotek izbire vozila kot najljubše igrače pa z višjo starostjo narašča. Obstaja tendenca, ki jo pri izbiri igrače pogojuje starost, vendar na podlagi opravljenega χ^2 -preizkusa ni statistično značilna.

V raziskavi je bila opravljena analiza razlik na osnovi χ^2 -preizkusa (preizkus hipoteze neodvisnosti, hipoteze enake verjetnosti) med številom narisanih oseb ter izbrane najljubše igrače oz. igre glede na spol in starost udeležencev raziskave. Rezultati raziskave so pokazali, da je odstotek več kot ene osebe na risbi višji pri predstavnicah ženskega spola (67,6 %) ter nekoliko nižji pri predstavnikih moškega spola (57,3 %), vendar razlike glede na spol niso statistično značilne. Glede izbire najljubše igrače smo ugotovili še posebej visok odstotek pri deklicah je v izbiri punčke (38 %) in pri dečkih v izbiri vozila kot igrače (34 %). Analiza po starosti ni potrdila statistično pomembnih razlik, a je pokazala tendenco, da se mlajši otroci raje igrajo v skupini kot sami, najvišji odstotek, da narišejo eno samo osebo, je bil pri devetletnikih (52,4 %). Po starostnih skupinah je pogostejša izbira igrače bolj očitna pri nekaterih posameznih igračah oz. igrah, npr. šestletniki se s punčkami igrajo v 25,0 %, devetletniki le še v 14,3 %. Največ šestletnikov je narisalo punčko (25 %) ali vozilo (25 %). Najvišji odstotek pri sedemletnikih predstavljajo vozila (21,1 %) in igre v naravi (21,1 %), največ osemletnikov je narisalo žogo (22,2 %), vozilo pa predstavlja najljubšo igračo kar 33,3 % devetletnikov. V raziskavi je bilo ugotovljeno, da obstajajo spolno-stereotipne razlike v izbiri najljubše igrače. Pri izbiri igrač obstajajo razlike pogojene s starostjo otrok, vendar ne na nivoju statistične značilnosti. Staroste skupine so se v navedeni raziskavi izkazale kot manj pomembna neodvisna spremenljivka, vendar je potrebno poudariti ugotovitve avtorjev Marjanovič Umek in Lešnik Musek (2001), da otroško risanje, ne glede na to, o kateri stopnji govorimo, ni togo povezano samo s starostno stopnjo, pač pa gre za preplet zaznavanja, gibanja, mišljenja in otrokovih lastnih interesov ter motivacije.

Tabela 5: Spol učencev in izbira igranje

	Vrsta igranje oz. igre											skupaj
	punčka	vozila	vojaki	kocke	računalnik	kozmetika	žoga	družabne igre	plišasta igrača	igre v naravi	skupaj	
SPOJ	0	35	10	7	3	1	22	11	1	13	103	
%		34,0	9,7	6,8	2,9	1,0	21,4	10,7	1,0	12,7	100,0	
ženski	27	1	0	1	0	3	5	4	11	19	71	
%	38,0	1,4	0	1,4	0	4,2	7,0	5,6	15,5	26,8	100,0	
skupaj	27	36	10	8	3	4	27	15	12	32	174	
%	15,5	20,7	5,7	4,6	1,7	2,3	15,5	8,6	6,9	18,4	100,0	

$\chi^2 = 99,992$, $g = 10$, $P = 0,00$

Tabela 6: Spol učencev in izbira igranje

	Vrsta igranje oz. igre											skupaj
	punčka	vozila	vojaki	kocke	računalnik	kozmetika	žoga	družabne igre	plišasta igrača	igre v naravi	skupaj	
STAROST	10	10	2	3	0	1	4	1	2	7	40	
%	25,0	25,0	5,0	7,5	0,0	2,5	10,0	2,5	5,0	17,5	100,0	
7 let	6	8	2	1	1	0	5	5	2	8	38	
%	15,8	21,1	5,3	2,6	2,6	,0	13,2	13,2	5,3	21,1	100,0	
8 let	5	4	5	3	1	1	12	6	6	11	54	
%	9,3	7,4	9,3	5,6	1,9	1,9	22,2	11,1	11,1	20,4	100,0	
9 let	6	14	1	1	1	2	6	3	2	6	42	
%	14,3	33,3	2,4	2,4	2,4	4,8	14,3	7,1	4,8	14,3	100,0	
skupaj	27	36	10	8	3	4	27	15	12	32	174	
%	15,5	20,7	5,7	4,6	1,7	2,3	15,5	8,6	6,9	18,4	100,0	

$\chi^2 = 30,537$, $g = 30$, $P = 0,438$

Sklep

Otrokova zgodnja likovna dela predstavljajo najsplošnejša dojemanja o svetu in življenju, torej toliko in samo tisto, kar razume. Pomembno je ceniti to otrokovo sposobnost dojemanja in izražanja okolice, kajti odrasli smo to že davno izgubili. Razvoj otrokove risbe nato poteka po konstantnih razvojnih fazah, od najenostavnejših čačk do zelo razvitih shem. Otrok se bo v svoji risbi ustvarjalno izražal, ko se bo čutil svobodnega in varnega. Likovno ustvarjalen bo, ko bo vedel, da njegov izdelek, vključno s predstavami sprejet. Zato mu je potrebno zagotoviti, da si pridobi ustrezne izkušnje z najrazličnejšimi materiali in uvidi možnost raznolikega izražanja. Pomembne so tudi raznolike izkušnje in pestrost okolja.

Dobljeni rezultati raziskave potrjujejo že znana dejstva o razvoju otrokove risbe, ki so opisana v teoretičnem delu naloge. Na podlagi spoznanj o razvoju otroške risbe in v povezavi z nalogami likovne vzgoje od prvega do četrtega razreda osnovne šole, ki so navedena v teoretičnem delu naloge, lahko interpretiramo nastale razlike med spoloma in razlike med različno starimi učenci. Avtorja Thomas in Silk (1990), ki pravita, da so otroške risbe s starostjo otrok vse bolj proporcionalne, realistične in vključujejo vse večje število elementov in detajlov, slednje potrjujeta. Ob tem pa je potrebno poudariti, da analize risb različno starih otrok kažejo na določene razvojne značilnosti, ki opredeljujejo različne razvojne stopnje v otrokovem likovnem izražanju (Marjanovič Umek in Lešnik Musek, 2001; povz. po Thomas in Silk, 1990, str. 86).

Prostor raziskovanja na tem področju je širok in nudi različne možnosti raziskovanja. Potem takem bi lahko v raziskavo vključili še druge pomembne dejavnike, ki bi lahko kakorkoli vplivali na otrokovo risanje (npr. motivacija, medsebojni odnosi, socializacija, vedenjski problemi, socialni status in podobno).

Prav tako bi lahko kontrolirali posnemanje sošolcev pri risanju, kar bi bilo koristno pri izvajanju likovne naloge onemogočiti. Avtor Vrlič (2001) navaja še nekatere dejavnike, kot so npr. časovna omejitev, drugačne metode dela, prostorske in materialne omejitve, predvidene in ciljno načrtovane likovne dejavnosti. Nekateri od teh dejavnikov so pozitivni, drugi negativno vplivajo na razvoj otrokovega likovnega izražanja. Glede na zapisano bi lahko slednje proučevali v raziskavi.

Smiselno bi bilo povečati vzorec raziskovanja in analizirati zveze med spremenljivkami.

Zanimivo bi bilo ugotoviti, kako se razlike izkazujejo pri uporabi drugih inštrumentov, npr. skladnost ocen več ocenjevalcev, ki se za ugotavljanje metričnih karakteristik risalnih tehnik največkrat uporablja, kakor navaja tudi avtor Maks Tušak (1997).

Za kontrolno analizo otroških risb bi bilo potrebno upoštevati in vrednotiti tudi obrazložitve otrok o tem, kaj so narisali.

Raziskava odpira nova vprašanja in nove ideje, lahko pa pomeni tudi uvod v nadaljnje raziskovanje omenjene problematike, ki lahko ima tudi pomembno uporabno vrednost.

LITERATURA

- Cox M. (2005). *The pictorial World of the child*. Cambridge Univesity Press
- Cugmas Z. (2003). *Odras socialnega vedenja otrok z različnim vzorcem navezanosti na vzgojiteljico v otroški risbi*. Psihološka obzorja, 12, 2, 49-63.
- Cugmas Z. (2001). *Izraz otrokovega počutja v šoli in odnosu do učiteljice v otroški risbi*. Anthropolos, 1/3, 223-238.
- Duh, M., Vrlič, T. (2003). *Likovna vzgoja v prvi triadi osnovne šole*. Ljubljana: Založba Rokus.
- Kukman K. (2007). *Razumevanje otroškega likovnega jezika*. EDUCA, letnik XVI, 4/5, 5-11.
- Marjanovič Umek L., Lešnik Musek P. (2001). *Otroška risba*. V: Marjanovič Umek L., Zupančič M. (2001). *Razvojna psihologija: Izbrane teme*. Ljubljana: Oddelek za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Musek J., Pečjak V. (2001). *Psihologija*. Ljubljana: Educy.
- Pogačnik – Toličič S. (1986). *Govorica otroške risbe*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.
- Tacol T. (1999). *Didaktični pristop k načrtovanju likovnih nalog*. Ljubljana: Debora.
- Tanay, E. R. (1988). *Likovna kultura u nižim razredima osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tušak, M. (1997). *Risanje v psihodiagnostiki I*. Ljubljana: Znanstveni inštitut filozofske fakultete.
- Vrlič T. (2001). *Likovno-ustvarjalni razvoj otrok v predšolskem obdobju*. Ljubljana: Debora.

Elektronski naslov: sandrasm8@gmail.com

Založniški odbor je prispevek prejel 10. 12. 2009.

Recenzentski postopek je bil zaključen 21. 12. 2009.
